

УДК 930.2:[316.344.42:323.15](438)“1924”
DOI: 10.30970/sls.2021.70.3736

**НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПОЛЬЩІ:
ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОПИТУВАННЯ
ВАРШАВСЬКОГО ЧАСОПИСУ “KURJER POLSKI” 1924 р.**

Зоя БАРАН

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
e-mail: zoja_baran@ukr.net*

У статті аналізується ставлення польської інтелектуальної еліти до проблеми національних меншин, актуалізоване 1924 р., зокрема, через завершення терміну взятого урядом зобов'язання щодо надання Східній Галичині автономії та підготовку урядового закону про освіту (відомого як *Lex Grabski*). Упродовж липня–серпня варшавський часопис “Kurjer Polski” публікував роздуми інтелектуалів, які представляли різні регіони країни та політичні течії: соціалістів (А. Слівінський – Варшава), націоналістів (С. Буковецький – Вільно), консерваторів (Фр. Боссовський, Т. Дембовський – Вільно; Е. Гаусвальд – Львів). Підґрунтям для вирішення проблеми більшість авторів називала положення березневої 1921 р. Конституції щодо головних демократичних прав громадян, одногосно висловлювалася за надання можливостей для культурно-національного розвитку національних меншин (наголошуючи на необхідності зважати на індивідуальні особливості кожної та регіональну специфіку), що мало б сприяти згуртуванню держави. Водночас звучали й тези, що заперечували інтегральність української спільноти, національний характер білоруського руху.

Польські урядові кола обрали концепцію унітарної, мононаціональної держави. Вже в липні 1924 р. було ухвалено закон про освіту, чимало пунктів якого спрямовувалося на дискримінацію національних меншин. Подальші зміни в політичному житті країни тільки загострили проблему, котра так і не була вирішена впродовж цілого міжвоєнного періоду.

Ключові слова: Фр. Боссовський, С. Буковецький, Е. Гаусвальд, Т. Дембовський, Ю. Макаревич, міжвоєнна Польща, національне питання, А. Слівінський, “Kurjer Polski”.

“Хто не може проявити повагу та доброзичливість до білоруса, литовця, єврея чи українця, той не має права представляти польську державу на теренах, на яких це населення проживає”.

*Северин Вислоух, 1933 р.*¹

Відроджена 1918 р. польська держава була багатонаціональною країною. Після встановлення кордонів на її східних теренах переважало українське, білоруське та литовське населення, а в західній частині значний відсоток становили німці. Відповідно, перед молодою державою постала проблема вироблення конструктивної політики щодо національних меншин. Ставлення урядових кіл до її вирішення, особливо найгострішого українського питання, змінювалося залежно від внутрішньополітичної та міжнародної ситуації. Після рішення Ради послів великих держав від 15 березня 1923 р. про визнання східного кордону Польщі, а отже, приналежності до неї Східної Галичини, Волині, Західної Білорусі та Віленщини, польський уряд зайняв вичікувальну позицію, не поспішаючи виконувати взяті зобов'язання щодо національних меншин (зокрема, за Малим Версальським договором від 26 червня 1919 р.). Не кажучи вже про виконання умови, за якої Польща отримала позитивне для себе рішення: надати Східній Галичині автономію. Загалом, як наголошує український дослідник Л. Зашкільняк, період 1923–1925 рр. характеризувався протистоянням двох тенденцій в українському питанні: представники лівих і центру намагалися реалізувати положення закону від 26 вересня 1922 р., натомість, ендеки (члени Національно-демократичної партії, створеної 1897 р.) та правиця докладали зусиль до блокування дій перших (1997, с.438).

Програмні гасла польських партій міжвоєнного періоду дають підстави до лівого крила віднести соціалістів (Польська соціалістична партія, утворена 1892 р., ППС), а ендеків, консерваторів та християнських демократів (Польська партія християнських демократів, утворена 1919 р., ППХД) – до правого флангу політичного спектру досадиційної Польщі. Лідери християнських демократів декларували прагнення набуття Річчю Посполитою яскраво вираженого польського характеру, при цьому підкреслювали, що християнська національна ідеологія не ідентична шовіністичному націоналізмові. Оскільки християнські демократи у парламентській діяльності не становили потужної самостійної сили, періодично вони змушені були об'єднуватися у виборчі блоки з правими партіями (блок 1922 р. Християнський союз національної єдності) або центром (1923 р. Лянцкоронський пакт). Ще неоднозначнішою складалася ситуація з консервативним рухом, який, на думку польського дослідника В. Міха, не мав єдиної ідеології, доктрини чи програми, й з деяких питань відмінності між консервативними партіями були більшими, ніж з іншими політичними силами. Спільним для всіх консерваторів міжвоєнного періоду залишалося бачення католицької релігії як основи приватного, суспільного та державного життя (*Więcej niż niepodległość*, s.205). Після 1923 р., як стверджував український історик М. Швагуляк, “вища польська влада, великий вплив на політику якої мала політична правиця, взяла на озброєння концепцію творення унітарної, мононаціональної держави і йти на якісь значні концесії національним меншинам не збиралася” (2013, с.361). І дійсно, в урядових колах переважала точка зору ендеків, котрі наголошували на необхідності асиміляції слов'янських меншин та еміграції євреїв. Згідно з висновком польської дослідниці Е. Май, ендеки

¹ Северин Вислоух – відомий польський науковець, історик права, фахівець з міжнаціональних відносин, зокрема білоруського питання (цит. за: Kakareko, 2002, s.125).

вважали за доцільне при вирішенні проблеми національних меншин орієнтуватися на дві групи: “прибульців” (німців, євреїв) та “кресове” (східних кордонів) слов’янське населення (2001, s.154). Перші вилучалися з планів асиміляції, кінцевою метою ендеків щодо євреїв була еміграція їх до Палестини. Стосовно непольського населення східних теренів пропонувалася колонізація освітнім шляхом та за допомогою колонізації. Фактично вже Ризький договір 1921 р., який закріпив за Польщею великі території з непольським населенням, означав невдачу федералістської концепції Юзефа Пілсудського та перемогу інкорпораційної моделі ендеків (Крикун та Зашкільняк, 2002, с.456).

Позиція польських урядових кіл з національного питання, зокрема щодо української меншини, доволі широко висвітлена в польській та українській історіографії. Дана публікація присвячена з’ясуванню ставлення до проблеми національних меншин польської інтелектуальної еліти впродовж невеликого часового проміжку – літа 1924 р., думки якої частково відображені в опитуванні, проведеному ліберальним варшавським часописом “Kurjer Polski” (“Кур’єр Польський”).

Складна внутрішньополітична ситуація не сприяла пошукам компромісного вирішення національного питання, зокрема українського. Правоцентристський уряд Вінценти Вітоса (травень–грудень 1923) проводив політику, яка відповідала ідейним заходам ендеків, зокрема асиміляції національних меншин. Позапарламентський уряд Владислава Грабського (грудень 1923–листопад 1925) становив баланс лівих та правих сил. Міністром віросповідань і народної освіти було призначено хіміка, економіста Болеслава Міклашевського (1923–1924). Питання створення українського університету актуалізувалося у 1924 р., позаяк минав термін, упродовж якого польська влада, згідно з законом про воєводське самоврядування 1922 р., взяла на себе зобов’язання позитивно його вирішити. Уряд звернувся до тодішнього ректора Ягеллонського університету, мовознавця Яна Лося (1860–1928), з проханням дізнатися, якою є думка з цього приводу академічної спільноти². У червні 1924 р. ректор скликав Сенат, який вирішив передати розгляд питання про створення українського університету чи окремих кафедр як основи для майбутнього навчального закладу Радам відділенню установи. Засідання теологічного, правничого, медичного й економічного факультетів відбувалися в 20-х числах червня. Спільним у прийнятих ухвалах був пункт про те, що саме уряд, а не академічна установа, повинен вирішити це складне питання, оскільки воно передусім політичне. Водночас учені висловилися проти створення окремих кафедр при Ягеллонському університеті, вважаючи за доцільне відкриття окремого навчального закладу. Серед аргументів на користь такого твердження наводили наступні: ймовірні фінансові труднощі Ягеллонського університету через вплив українських студентів та загрозу зменшення дотацій для польської молоді; можливість участі українських учених у виборах керівних структур університету, а отже, і їхній вплив на внутрішню політику закладу, що могло спричинити різного роду непорозуміння; проблематично мало виглядати керівництво такими структурами з боку ректорату; йшлося про мову спілкування та ймовірність перетворення університету в утраквістичний, що академічна спільнота вважала неприйнятним варіантом; у нерівних умовах опинилися би польські й українські професори при відборі на посади через неможливість отримання достатньої інформації про наукові здобутки та людські якості

² Дослідниця М. Богачевська-Хом’як опублікувала низку архівних документів, що стосуються обговорення проблеми українського університету у 1920-х роках. Серед них записка ректора Ягеллонського університету Яна Лося, ухвали факультетів університету щодо відкриття українського університету (1981, pp.497–545).

останніх, а відсутність конкурентного відбору суперечила б засадам автономії, якими користується університет; наголошувалося на виникненні ймовірних конфліктних ситуацій між викладачами під час нарад відділень; ще більшою небезпекою уявлялися суперечки між студентами різних національностей, виступи студентів проти встановлених порядків (Reports of the faculties at the Jagellonian about the plans for Ukrainian university studies, 1981, pp.521–522).

Викладачі економічного факультету заявили: якщо український університет не можна відкрити у Львові, то “в такому разі його належить розмістити у Варшаві як столиці держави” (Reports of the faculties at the Jagellonian about the plans for Ukrainian university studies, 1981, p.524). Подібною була позиція філософського факультету: резолюція наголошувала на необхідності заспокоєння культурного прагнення українського народу шляхом відкриття окремого університету в Польській державі, а “щоб університет міг виконувати належні йому завдання, він повинен бути створений в тій частині держави, де проживає українське населення” (Reports of the faculties at the Jagellonian about the plans for Ukrainian university studies, 1981, p.524). Разом з тим, викладачі не заперечували проти налагодження тісної співпраці між закладами за умови відкриття українського університету у Кракові. Водночас наголошувалося на необхідності одночасного відкриття в Кракові при Ягеллонському університеті Слов'янського інституту (Studium Słowiańskie) (Reports of the faculties at the Jagellonian about the plans for Ukrainian university studies, 1981, p.523).

11 та 12 липня 1924 р. у Міністерстві віросповідань і народної освіти (Варшава) за участі семи осіб відбулася нарада з питання утворення українського університету (докладніше див.: Мудрий, 1948) під головуванням директора департаменту міністерства професора хімії Яна Завідзького (1866–1928). Учасниками наради були начальник Північного відділу Міністерства закордонних справ історик Ян Станіслав Лось (1890–1974), керівник одного з відділів цього ж міністерства Тадеуш Варинський³ (1881–1932), очільник політичного відділу Міністерства внутрішніх справ Леопольд Рутковський (1887–1949), ректор Варшавського університету 1923/24 н.р. професор права Ігнацій Кошембар-Лисковський (1864–1945) та ректор Ягеллонського університету професор мовознавець Ян Лось (1860–1928), професор права останнього Фридерик Золь-молодший (1865–1948) (Minutes of a conference held 11–12 July 1924, at the Polish Ministry of Religions and Education, 1981, pp.524–527). Учасники зустрічі констатували необхідність вирішення питання про відкриття українського університету з огляду на взяті країною зобов'язання за законом про самоуправління від 26.09.1922 р. Йшлося про його відкриття початково у Кракові, “аби зміг отримати допомогу в подальшій організації з боку найстаршого польського університету, який створює найкращі умови для спокійної організаційної роботи, вільної від національних суперечностей” (Minutes of a conference held 11–12 July 1924, at the Polish Ministry of Religions and Education, 1981, p.525). У прийнятій ухвалі наголошувалося, що за будь-яких обставин рішення про створення українського університету не повинно негативно позначитися на розвитку Ягеллонського університету. Йшлося про заснування окремої академічної інституції. Пункт другий ухвали наголошував на поступовості створення установи через відсутність необхідної кількості українських науковців; а саме на ймовірності відкриття спочатку філософського відділення. Для реалізації проєкту передбачалося

³ За підсумками виборів до Сейму 16.11.1930 р., Тадеуш Варинський проходив від Безпартійного блоку співробітництва з урядом (Ogłoszenie Państwowej komisji wyborczej, 1930, s.1).

створення “Організаційної комісії” у складі чотирьох польських та такої ж кількості українських професорів, керівника та заступника якої мало призначити Міністерство віросповідань і народної освіти (Minutes of a conference held 11–12 July 1924, at the Polish Ministry of Religions and Education, 1981, p.526). В ухвалі наголошувалося, що український університет має слугувати лише для культурних потреб українського населення. Йшлося також про заснування окремого Слов'янського інституту при Ягеллонському університеті. У документі передбачалося включити в бюджет на 1925 р. та наступні роки фінансові витрати на реалізацію зазначених цілей (Minutes of a conference held 11–12 July 1924, at the Polish Ministry of Religions and Education, 1981, p.526).

Паралельно готувався закон про освіту, котрий Сейм ухвалив 31 липня 1924 р. (відомий як *Lex Grabski* – за прізвищем автора, міністра освіти в уряді В. Вітоса Станіслава Грабського). Багато його пунктів було спрямовано на дискримінацію національних меншин. Зокрема, документ, який вступив в силу 1 жовтня, передбачав створення утравістичних шкіл на українських та білоруських теренах. До цього додамо аграрну реформу, що супроводжувалася колонізацією українських земель польськими елементами (докладніше див.: Баран, 1998.). Як стверджує український дослідник Б. Гудь, творці внутрішньої політики Польщі “стояли перед дилемою: або ціною конфлікту з впливовою землевласницькою верствою подбати про нормалізацію стосунків із слов'янськими національними меншинами, забезпечивши в цей спосіб процес їх державної асиміляції, або ж, спираючись на землевласницькі еліти, будувати моноетнічну польську державу шляхом дискримінації та етнічної асиміляції українців і білорусів” (2018, с.320). Польські правлячі кола обрали другий шлях. Звичайно, така національна політика не могла викликати позитивного ставлення до держави з боку національних меншин, тому напруга зростала.

Упродовж 1924 р. на сторінках варшавського інформаційно-політичного часопису “*Kurjer Polski*” з'являлося чимало публікацій, присвячених як національному питанню загалом, так і проблемі відкриття українського університету зокрема. Функції редактора газети з липня 1920 р. до 1926 р. виконував правник, журналіст, консерватор за політичними поглядами Ігнацій Роснер (1865–1926), який після відродження незалежності польської держави відійшов від активної політичної діяльності. За оцінкою його колеги, прозаїка та поета Ярослава Івашкевича (1894–1980), І. Роснер – “тип консервативного журналіста західноєвропейських доволі невизначених поглядів”. Пресовий відділ Міністерства внутрішніх справ Польщі на початку 1923 р. характеризував часопис як видання “єврейської плутократії, ліберальної інтелігенції та нечисленної групи консерваторів”. Через фінансові труднощі в 1923 р. 60% акцій газети викупив італійський Комерційний банк під керівництвом поляка Юзефа Тепліца (Див.: Orman, 1989–1991, ss.106–110).

У редакційній статті про польську національну політику від 31 травня “Незгасаючий вулкан” наголошувалося, що навіть побіжні дані про політику на “кресах” не залишають жодних сумнівів, що настав час покінчити з “ерою шаленого дикого націоналізму” та зобов'язати нове керівництво країни створити там належні психологічні та суспільно-політичні умови (*Niewugasajęcy wulkan*, 1924, s.2). Редакція також закликала владу позитивно вирішити питання з відкриттям українського університету, наголосивши на необхідності зміни політики, бо наявна “недолуга адміністрація, військове осадництво та зневага до культури” лише погіршать ситуацію, чим може скористатися більшовицька Росія (*Kurjer Polski*, 1924b, s.2).

На початку липня 1924 р. редакція “Kurjera Polskiego” звернулася з закликом до польської інтелектуальної еліти висловити свої міркування щодо стану та перспектив розв’язання національного питання, наголосивши на відповідальності не тільки уряду, а й польського суспільства загалом. У редакційній статті наголошувалося на його актуальності в час, “коли Річ Посполита починає вирішувати проблеми своїх та чужоземних громадян” (Kurjer Polski, 1924c, s.2). Кількість отриманих редакцією відповідей достеменно не відома: упродовж липня–серпня на сторінках часопису їх опубліковано небагато – лише п’ять. Проте вони були вагомими, бо належали відомим ученим та громадським діячам, які представляли як різні регіони країни, так і різні політичні рухи: соціалістів (А. Слівінський – Варшава), націоналістів (С. Буковецький – Вільно), консерваторів (Фр. Боссовський та Т. Дембовський – Вільно, Е. Гаусвальд – Львів). Відсутність дописів з Кракова, ймовірно, можна пояснити червневими резолюціями академічної спільноти Ягеллонського університету.

Аналіз публікацій розпочнемо з розмірковувань варшавського історика, прем’єра країни впродовж червня–липня 1922 р. *Артура Слівінського* (1877–1953). Учений з 1902 р. був членом Польської соціалістичної партії, за активної участі якої відбувався процес здобуття Польщею незалежності (Czekaj, 2011). Польський дослідник С. Міхаловський відзначає, що в середовищі ППС у перші роки незалежності доволі популярною була концепція федерації, що мала дозволити Польщі як демократичній державі згуртувати навколо себе на добровільній основі литовський, український і білоруський народи у політико-правовий союз, що гарантував би їм шанс стабільного розвитку. Проте концепція соціалістів щодо вирішення територіальних проблем шляхом застосування принципу самовизначення народів виявилася, на думку С. Міхаловського, утопічною, і в подальшому ППС не відмовилась від намірів об’єднання в кордонах держави всіх територій (*Więcej niż niepodległość*, 2001, s.265). Після відставки з посади прем’єра А. Слівінський відійшов від активної партійної діяльності, обіймаючи різні посади в господарському секторі Варшави (в політику повернувся в 1930-х роках).

У своєму дописі під назвою “Націоналістичний шовінізм – найбільша перешкода у вирішенні проблеми національних меншин” (1924, s.4) учений стверджував, що вихідним пунктом для врегулювання проблеми національних меншин є положення Конституції Польщі, в якій зазначалося, що кожен громадянин, незалежно від національності чи віровизнання, повинен володіти всією повнотою прав, що їй надає йому основний закон, бути впевненим у допомозі уряду в збереженні своїх мови, культури та національних особливостей. Тому ці засади, вважав історик, неодмінно повинні бути поширені на теренах масового проживання меншин. Зокрема, галицьким українцям, наголошував А. Слівінський, належить широка автономія, а питання відкриття у Львові українського університету є надзвичайно актуальним.

До речі, редакція часопису опублікувала заяву фракції ППС у Сеймі з питання університету з українською мовою навчання. Парламентська група вважала несправедливим, що чотиримільйонний український народ, а це 14% населення Польщі, не має центру вищої освіти, що загалом шкодить інтересам самої країни, бо спричиняє утворення нелегальних військових інституцій, еміграцію молоді за кордон, де формуються осередки академічної української молоді, вороже налаштованої проти Польщі (“Kurjer Polski”, 1924a, s.5).

На думку А. Слівінського, складніше вирішити проблему білоруської меншини, оскільки в білоруському суспільстві відсутні сили, які могли б уже сьогодні реалізувати місцеве самоврядування. Хоча такі ж труднощі він вбачав і для українців Волині.

Учений стверджував, що місцеві органи влади, виконуючи положення Конституції, повинні докласти максимум зусиль для узгодження дій у цьому питанні. У випадку їх неспроможності необхідно створити спеціальні інституції, які б займалися врегулюванням цього питання.

Історик констатував, що до цього часу держава проводила щодо національних меншин лише “політику страху і сумнівів, політику закривання очей і вічікування”. Ця політика неодноразово спричиняла загострення всередині країни та створювала негативний імідж країни на міжнародній арені. Найбільшою перешкодою для врегулювання проблеми історик вважав націоналістичний шовінізм, що існував як у польському суспільстві, так і в середовищі національних меншин. А. Слівінський називав проблему національних меншин однією з найактуальніших у Польщі та закликав не зволікати з її вирішенням, щоб не стати заручником виконання чужої волі, тиску ззовні. Загалом позиція вченого повністю відповідала принципам політики ППС, ідеї якої він сповідував.

Газета опублікувала статтю професора римського права університету Вільно, випускника Ягеллонського університету (*Czy wiesz kto to jest?*, 1938, s.67) *Францішка Боссовського* (1879–1940) під назвою “Треба зрестися будь-якої подражнявальної політики” (1924, s.3). Учений був також одним із засновників центристської партії інтелектуалів Національно-державного союзу (*Unia Narodowo-Państwowa*), створеного 1922 р. діячами консервативної Партії національної правиці (*Stronnictwo Prawicy Narodowej*, утворена 1907 р. у Кракові за ініціативою Клубу консерваторів), віленськими консерваторами та прихильниками Юзефа Пілсудського (Holzer, 1974, s.285–287). У програмі партії зазначалося: “Національні меншини повинні мати фактичну свободу розвитку, натомість, ми повинні вимагати від них абсолютної лояльності щодо держави Польща” (*Unia Narodowo-Państwowa*, 1922, s.2). У 1922 р. партія прогнала вибори до парламенту (в її складі дебютували автори ще двох газетних публікацій: Станіслав Буковецький, Едвін Гаусвальд). Редакція “*Kuźnica Polskiego*” відразу застерегла, що не поділяє поглядів Ф. Боссовського щодо сутності білоруського й українського національних рухів, але з пропозиціями щодо шляхів вирішення проблеми погоджується.

Ф. Боссовський, як і решта дописувачів, наголосив, що проблема національних меншин першочергова для Польщі, що без її розв’язання держава не втримає “своїх східних територій”, а отже, може скоротитися до меж так званої етнографічної Польщі, а тоді, позбавлена природних оборонних кордонів, без виходу до моря, стане залежною від Німеччини або Росії. Учений негативно оцінював наявні кордони, адже Росія привласнила значні території, що раніше входили до складу Речі Посполитої. Так, віддавши Мінськ, поляки передали Росії керівництво білоруським рухом. Подібною, на його думку, виявилась і ситуація з українським рухом на теренах, що відійшли до Польщі, позаяк Росія отримала більшу частину Волині та Поділля.

Ф. Боссовський висловив тезу про складність вирішення проблеми на східних теренах через неможливість застосування західноєвропейських національних понять. В Європі сформувалася історична традиція двох моделей нації – політична (французька) та етнічна, або культурна (німецька). Поняття “нація” в англійській та французькій мовах стало синонімом суверенітету народу, незалежності держави. Нація охоплювала все населення країни, незалежно від етнічної приналежності. Для німців, розпорошених між численними державами, слова “нація” і “народ” були синонімами саме в цьому розумінні, а терміни “нація” і “держава” тотожними не були. Німецьке значення слова з наголошенням на етнічно-культурних складниках вплинуло на формування цього

поняття у слов'янських мовах. У поняття етнічної ідентичності вкладаються насамперед спільні уявлення, що виникають внаслідок усвідомлення членами певної етнічної групи спільності походження, культури, мови, традицій, території, історії тощо. Поняття національної ідентичності передбачає насамперед самотність, історичну індивідуальність, наявність популярної серед населення національної ідеї (Сміт, 1994, с.24).

На потребу ухвалення в незалежній Польщі відповідного понятійного апарату вказували польські правники, з-поміж яких і Станіслав Буковецький (один із респондентів анкети). У 1922 р. він, зокрема, відзначив, що перед відродженою Польською державою постала дилема: чи поняття “нації” має ідентифікуватися з поняттям “громадяни” країни, як на Заході, чи варто визнати, що “в польській державі, окрім польської нації, існують ще інші нації в політичному сенсі” (Bukowiecki, 1922, s.106). Теза друга, на його переконання, мала би сенс за умови перемоги федералістської концепції побудови держави. Правник вважав за необхідне розрізнити “поняття нації (*narodu*) як політичне та поняття національності (*narodowości*) в значенні етнічно-мовної групи” (Bukowiecki, 1922, s.107). “У польській державі, – наголошував С. Буковецький, – є єдина польська нація; термін “поляк” охоплює всіх громадян цієї держави, як тих, які розмовляють польською, так і тих, рідною мовою для яких є німецька чи білоруська і які формують національні групи” (1922, s.108).

Фр. Боссовський вважав, що білоруси його часу – не нація, яка охоплює усі верстви суспільства, це лише маса селянства, позбавлена будь-яких політичних амбіцій, навіть до культурного саморозвитку. Він дотримувався тези, що білоруський селянин – здебільшого матеріаліст, сильно прив'язаний до своєї землі, який надає перевагу селянському добробуту та категорично не сприймає будь-яких обмежень своєї земельної власності з боку адміністрації, котрі розглядає як посягання на благополуччя своєї родини. А якщо якісь амбіції і виникають, то вони набувають форми прагнення до переходу на вищий щабель суспільної ієрархії і досягнення відповідного цьому рівня культури. Тому саме завдяки таким прагненням, стверджував автор, білоруський селянин католицького віровизнання може легко перейти на бік польської культури, а православного – долучитися до російської. Фр. Боссовський вважав білоруську мову сукупністю діалектів, що становить поступовий перехід від російської до польської мови та й мало чим відрізняється від останньої. На думку вченого, невдоволення польською владою в таких умовах могло виникнути в білоруса не на національному ґрунті, а на соціальному: через гірше місцеве врядування, важчі податки, воєнну розруху тощо. А радянський уряд, керуючи білоруським рухом, намагався використати це невдоволення, щоб збільшити прірву у відносинах між поляками та білорусами, створити всередині Польщі антидержавну ірреденту і надати їй національного забарвлення. При цьому він підтримував розвиток білоруської інтелігенції за кордоном (у Празі та Мінську), оскільки вона мала стати моральним авторитетом цього руху. Автор вкотре підкреслив, що літературна білоруська мова, якою за кордоном видаються книжки та періодичні видання, штучно створена і часто населення її не розуміє. У білоруських же школах насправді вчать за російськими підручниками.

На підтвердження тези, що білоруський рух має соціальний характер, а зовнішні вороги намагаються надати йому національного забарвлення з метою розколу Польської держави, Фр. Боссовський навів факт відсутності татарської чи вірменської національних проблем. Він пояснив це тим, що представники обох народів мають давні

культуру та традиції, а терени їх проживання у минулому належали Польщі, попри це, вони підтримують польську державність.

Подібною Фр. Боссовський вважав ситуацію з українським рухом у польській частині Волині. Натомість, був переконаний, що у Східній Галичині, де поряд з селянством є власна нечисленна інтелігенція з певними політичними амбіціями, можна говорити про наявність української нації. Разом з тим, учений стверджував, що і цей український рух у Галичині не є самостійним, а має значну підтримку з-за кордону. Переконливим доказом такої залежності, на його думку, є згасання москвофільського руху в той час, коли Росія звернула свою увагу на Далекий Схід, та несподіване відродження цієї течії та навіть входження москвофільських послів до австрійського парламенту в 1907 р., коли Росія повернулася до своєї традиційної зовнішньої політики, тобто на Балкани. Ще одним яскравим доказом залежності українського руху від зовнішніх чинників Ф. Боссовський називав зміну настроїв українського населення: він стверджував, що ще у 1918 р. сільське українське населення назагал проявляло байдужість до ідеї української держави, а вже на початку 1920-х років стала дуже помітною ненависть українців до Польщі, проявами якої називав маніфест з приводу самогубства Ольги Басараб⁴ та створення 1921 р. українського університету в Празі.

Фр. Боссовський у своєму дописі проаналізував також проблеми єврейського населення на сході країни. Він стверджував, що на території колишньої російської окупаційної зони євреї вважалися окремою єврейською нацією, позаяк же становили вагомий відсоток міського населення (у Вільно – 40%), то могли впливати на польський чи непольський характер міст, щоби більше, відзначались економічною розсудливістю, політичною дисципліною, мали потужну інтелігенцію, яка формувала їхню політику. Назагал євреї, на думку Фр. Боссовського, неприязно ставилися до польської держави та всього польського, а отже, підтримували антипольські рухи.

Учений також наголошував на неможливості застосування єдиної схеми при вирішенні національної проблеми на східних теренах. Так, він вважав за доцільне створення у Східній Галичині національної української палати в Сеймі та самоврядних інституцій. Натомість, формування таких структур на землях давнього Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), на його переконання, відокремило би від поляків тих білорусів, які ще не приєдналися до антипольського руху. Щодо єврейської меншини, то, як вважав Фр. Боссовський, окрема єврейська курія у Східній Галичині спричинила б відмежування від поляків представників тієї єврейської інтелігенції, котра ідентифікувала себе як поляків. Натомість, дозвіл на окрему єврейську палату в ВКЛ міг би згладити передвиборчу боротьбу.

З огляду на обмежений формат публікації, Фр. Боссовський як представник Віленщини обмежив свої пропозиції щодо вирішення національного питання територією колишнього ВКЛ – він вважав, що на майбутнє там варто зрестися будь-якої політики, що діяла б як подразник для національних меншин, а також надії їх колонізувати шляхом примусового вивчення польської мови, коли ще навіть не перекладено польсь-

⁴ Важливо зазначити, що тут Ф. Боссовський, правник за фахом, фактично заперечував очевидні речі. Ольга Басараб (Левицька) заарештована 1924 р. як член УВО польською поліцією, зазнала тортур у в'язниці Львова, померла за нез'ясованих обставин. Голова українського клубу в Сеймі Республіки Польща Сергій Хруцький виступив з депутатським запитом. Польська влада змушена була розпочати слідство, яке невдовзі припинили "за відсутністю складу злочину" (Малицька, 1924, с.3; Бежук, 2019). Однак справа набула міжнародного розголосу, й спеціально створена комісія з вивчення становища в польських тюрмах констатувала наявність фактів знущань над політичними в'язнями. Відповідно була встановлена справжня причина смерті та спростовано факт самогубства.

кою мовою частину законів, що діють на східних теренах, і навіть поляки з радістю використовують російську книжку, зокрема наукову.

Так само хибною учений уважав ідею залучення на бік Польщі національних меншин за допомогою соціальних експериментів, оскільки на цьому ґрунті переможцем у будь-якому випадку виявиться більшовицька Росія. Такі експерименти можуть послабити або й зовсім знищити польську культурну верству, яка, попри всі труднощі, зберегла польськість краю і без якої навіть у теперішній час осадник, що приїхав з заходу, негайно буде русифікований. Фр. Боссовський також був переконаний, що кожна ідея колонізації східних земель за допомогою осадників (і військових також) з заходу Польщі тільки збурить місцеве – як польське, так і білоруське – селянство, переконане, що тільки місцеве населення має право на парцельовані садибні землі.

Натомість, на думку правника, до вирішення національного питання варто залучити міжнародні сили, особливо ті, які не бажали б, щоб “більшовицька Росія змінила наявні польські кордони та наблизилася до Праги”. Тому будь-яким чином необхідно перешкоджати підбурюванню до антипольських виступів на східних землях, рішуче застосовувати репресії проти антидержавних виступів, наприклад, комуністичної пропаганди, бандитизму тощо.

Фр. Боссовський підтримував ідею надання національним меншинам повної свободи культурного розвитку, але при цьому наголошував на потребі жорсткого контролю за розвитком культурної автономії, щоб вона часом не стала підґрунтям для антидержавної сепаратистської акції, ініційованої з-за кордону. Він висловився за створення таких чиновницьких органів, які б користувалися авторитетом серед населення, всупереч колишнім російським адміністраціям. Фр. Боссовський закликав звернути особливу увагу на місцеве польське населення, з яким білоруси мирно співіснували і не вважали своїми ворогами, на противагу полякам з інших регіонів.

Фр. Боссовський наголошував, що влада повинна докласти зусиль, аби польська інтелектуальна культура на східних теренах була представлена якнайкраще, щоб непольське населення якнайширше використовувало польську фахову літературу як інформативне джерело, не гірше за російське чи німецьке; звично читало польську пресу; Віленський університет за матеріально-технічною базою зрівнявся би з Московським чи Празьким і розглядався не тільки як джерело дипломів, а насамперед ґрунтовної освіти, доступної для представників усіх національностей. Все це повинно було призвести до залагодження міжнаціональних антагонізмів.

Під назвою “Надання можливості культурного розвитку меншинам – об’єднає їх з державою” (1924, s.2) у часописі були опубліковані розмірковування варшавського правника, організатора та першого очільника Генеральної прокуратури міжвоєнної Польщі, заступника голови Кодифікаційної комісії *Станіслава Буковецького* (1867–1944). Учений брав участь у парламентських виборах 1922 р. від центристської партії “Національно-державний союз”. За своїми політичними уподобаннями – прихильник правих (*Czy wiesz kto to jest?*, 1938, s.85), тісно пов’язаний з часописом партії ендеків “*Myśl Narodowa*” (“Національна Думка”), автор книжки “Політика незалежної Польщі. Нарис програми”, опублікованої 1922 р. (Bukowiecki, 1922). Був також членом масонської Національної Ліги (*Liga Narodowa*), заснованої 1893 р.; після створення Національно-демократичної партії Національна Ліга збереглась як нелегальна частина ендеків (Крикун та Зашкільняк, с.396). Польський історик Єжи Голзер (1930–2015) відніс С. Буковецького до ліберального крила санаційного табору доби диктатури Ю. Пілсудського (1974, s.316).

Автор визнавав надзвичайну актуальність проблеми національних меншин, яка при несприятливому розвитку могла загрожувати існуванню держави. Він був упевнений, що у Польській державі національні меншини повинні мати свободу мовного і загалом культурно-національного розвитку не лише в приватному житті, а й у місці локального проживання та на державному рівні. Політичним підґрунтям цього принципу, формально задекларованого і в Конституції, на думку С. Буковецького, була віра в те, що створення можливостей для широкого культурно-національного розвитку забезпечить політичне об'єднання національних меншин з польською державою. При цьому автор вважав, що недостатньо проєктувати чи навіть ухвалювати ліберальні правові норми; за мету треба ставити досягнення дієвих результатів, а саме, щоб, наприклад, українська спільнота змогла сприймати польську державу як “власну політичну батьківщину”. С. Буковецький наголошував, що держава надто затрималася з реалізацією взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, які переконують останніх, що тільки тиск ззовні може змінити щось у їхній ситуації. Тому вони постійно звертатимуться до цих чинників за підтримкою у боротьбі з Польщею. Важливо, на думку автора допису, щоб політика щодо національних меншин ґрунтувалася на добрій волі держави і суспільства загалом, свідомих того, що у такій етнічно розмаїтій країні, як Польща, всі культурно-національні потреби меншин задоволені, незалежно від міжнародних зобов'язань. І цю політику, наголошував С. Буковецький, не можна трактувати як “неуникненне зло”, а як “розумну реалізацію ідеї справедливості та добробуту держави”. А отже, відкриття шкіл з українською чи білоруською мовами викладання, вживання тих мов поряд з польською у громадських закладах на визначеній території не повинні трактуватись як поступка, але як заходи, що сприятимуть добробуту цілої Польщі. Такі кроки, наголошував С. Буковецький, не можна вважати предметом чи результатом торгів, національної боротьби, “в якій створення кожної нової української школи сприймалося б з польського боку як поразка, а українською стороною – як перемога над польською”. Критеріями при вирішенні національних проблем повинні бути реальні потреби і реальні можливості. Він закликав пригадати ситуацію в Австро-Угорській монархії, де невдала урядова політика щодо народів багатонаціональної імперії (тут його погляди дещо розходяться з твердженнями іншого дописувача – львівського професора Едвіна Гаусвальда, про що йтиметься далі) спричинила загострення міжнаціональних відносин та як наслідок – її розпад. Учений наголошував, що подібне може спіткати і Польщу, адже “що більша ненависть між народами – то більше послаблення держави”.

С. Буковецький вважав, що польська політика у цих питаннях повинна базуватися на принципах Городельської унії⁵ та всього політичного розвитку польського народу в XV–XVI ст., які сприяли стрімкому “морально-політичному оздоровленню Речі Посполитої”. На думку вченого, грубою помилкою тодішньої акції було орієнтування лише на інтереси шляхти та нехтування запитамі інших суспільних верств, що й призвело до загострення проблеми національних меншин у Польській Республіці. Тому, щоб уникнути фатальних наслідків, необхідно виправляти помилки минулого.

⁵ Городельська унія 1413 р. – угода між польським королем Владиславом II Ягайлом та Великим князем Литовським, Руським та Жемантійським Вітовтом. За ВКЛ визнавалося право на автономію, передбачалася уніфікація адміністративно-територіального устрою ВКЛ за взірцем Польського королівства, проведення спільної політики. Унія заклала політико-правові основи для процесу трансформації суспільно-політичної структури ВКЛ, її зближення й поступового зрощення з Польським королівством. Унія вважається досягненням польської дипломатії (див. Шабурьдо, 2004).

За підсумками виборів 1922 р., до парламенту не пройшов ще один член центристської партії Національно-державний союз (Unja Narodowo-Państwowa, 1922, s.3) – львівський професор, інженер, автор проєкту львівського електричного трамваю, ректор Львівської Політехніки 1912 р. *Едвін Гаусвальд* (1868–1942) (*Czy wiesz kto to jest?*, 1938, s.250–251). Його роздуми над означеною проблемою вміщені у статті під назвою “Необхідно дотримуватися принципів справедливості та всебічної толерантності” (Hauswald, 1924, s.2), в якій стверджувалося, що після 1919 р. польські уряди загалом прихильно ставилися до української та білоруської меншин; чого не скажеш про німецьку меншину – щодо неї позиція змінювалася під впливом міжнародних чинників. Попри це, учений не заперечував надзвичайну актуальність проблеми національних меншин. Він наголошував, що такого роду проблему не вдасться вирішити лише системою законів чи одноразовим зусиллям державного управління, справа може затягнутися на кілька десятків років, потребуючи протягом усього цього періоду низки коригувань та управлінських рішень, що відповідатимуть тогочасним відносинам та потребам. На його думку, негативне ставлення різних національних груп до держави буде поступово нівелюватися і пом’якшуватися з поліпшенням економічної та суспільно-політичної ситуації не тільки всередині країни, а й в усьому світі, що відверне увагу населення від дріб’язкових суперечностей щодо політичних переконань та сприятиме індукуванню ідеї створення спільної, справді європейської культури.

Е. Гаусвальд вважав, що теоретичне підґрунтя для вирішення проблеми може бути спільним для всіх національних меншин у польській державі, натомість, значно важливішими є практичні дії, що потребують індивідуального підходу до кожної з національних груп, а також до окремих регіонів, в яких вони компактно проживають. Одним із спільних принципів, що також мав би практичне значення, учений вважав той, який забезпечить кожному польському громадянину повну свободу волевиявлення своєї приналежності до будь-якої національності чи навіть до жодної з них. Спираючись на власний досвід політичної та адміністративної діяльності, він висловив побажання, щоб у майбутньому державна влада взагалі не запитувала жодного мешканця країни ні про громадянство, котре зазвичай автоматично визначене, ні про його національність, яка є абсолютно приватною справою.

Е. Гаусвальд зазначив, що ще в 1919 р. запропонував урядові проєкт організації самоврядування для національностей в округах із змішаним з цієї точки зору населенням і оголосив його у львівській “*Gazecie Wieczornej*” (“Газети вечірній”). Формуючи його, учений спирався на позитивний досвід, набутий під час нарад колишнього крайового Сейму у Львові 1912/13 рр. щодо вирішення польсько-українських суперечностей, а також австрійських політиків, оскільки саме Австрія, за його словами, “стала першою в світі лабораторією для підтримки розвитку багатьох національностей на підставі рівноправності та справедливості”. Е. Гаусвальд наголосив на вартіх уваги досягнутих тоді практичних результатах, про які не знають або не хочуть знати сучасні йому польські політики. Йшлося про Моравію, де поряд проживали три народи⁶; Буковину, де їх налічувалося, за його визначенням, чотири чи навіть п’ять⁷; Мало-

⁶ 27 листопада 1905 р. уряд Австро-Угорщини прийняв Моравський пакт (*Moravské vyrovnání*, нім. *Mährischer Ausgleich*). Це збірна назва чотирьох державних законів для Моравії з метою забезпечення рівності насамперед моравських чехів і німців та вирішення етнічних конфліктів (Штурц, 2019, с.222–237).

⁷ За статистикою, у 1910 р. на Буковині проживало 305 тис. українців, 273 тис. румунів, 168 тис. німців, 103 тис. євреїв, 36 тис. поляків, 10 тис. угорців (Див.: *Die Ergebnisse der Volkszählung*, 1910). 26.05.1910 р. імператор Франц Йосиф підписав закон про зміну крайової конституції: затверджено нову

польщу⁸. Натомість, на інших теренах тодішньої держави жорстка політика шовіністів різного гатунку стала на перешкоді бажаному поступу.

Як приклад Е. Гаусвальд наводив діяльність австрійського політика, лідера Соціал-демократичної партії Австрії Карла Реннера (1870–1950), який вбачав в “автономізації націй” не загрозу, а гарантію існування Австрії та необхідну умову для об’єднання націй у багатонаціональній демократичній федеративній державі (2005, pp.25–26, 31). 1929 р. угорський політик та історик Оскар Ясі (1875–1957) у своєму фундаментальному дослідженні з історії монархії Габсбургів наголошував, що принцип національної рівноправності у жодній великій імперії з такою кількістю національностей не заходив так далеко, як в австрійській Цисляйтанії (1929, pp.296, 347). Як стверджує сучасний австрійський історик Геральд Штурц, у ті бурхливі десятиліття було закладено засади держави, заснованої на національній рівноправності, яку можна вважати “найміцнішим фундаментом австрійської державної ідеї” (2019, pp.251, 258).

Е. Гаусвальд зосередив увагу на нагальних для ухвалення рішеннях. Найважливішим, на його думку, мало б стати дотримання принципу справедливості щодо окремих осіб і національних груп, визнання рівноправності всіх народів і всебічної толерантності у національних справах. “Держава – для всіх громадян, не переслідує їх за політичні переконання і не втручається у їхні почуття; дозволяючи вільне волевиявлення щодо національної приналежності, не має права вимагати від них як польських громадян приналежності до польської національності”, – зауважував учений. Саме таку систему з успіхом використовували британці, на відміну від Пруссії, що без потреби вимагала від своїх громадян визнання приналежності до панівної національності.

Е. Гаусвальд закликав уникати будь-якої небажаної опіки національної більшості над менш численною меншиною, котра має право розвиватися своїм шляхом. “Кожен народ шанує свої традиції, свою мову, історію та літературу, які, можливо, скромні та мають певні недоліки, передусім за те, що відрізняють його від сусідніх народів”, – наголошував учений. Будь-яке насильство, надмірна опіка над розвитком меншини, навіть якщо вона добра і щира та виважена, не сприймається, не викликає ні вдячності, ні бажання зближення. Краще дати змогу представникам меншин розраховувати на власні сили та зусилля у всіх сферах суспільного та економічного життя, якщо вони не загрожують існуванню цілої держави.

Найгострішим питанням, що збуває міжнаціональне протистояння, учений назвав освітні проблеми. З огляду на це, вважав за краще дозволити національним меншинам реалізовувати їх власним шляхом, з правом збирання від своїх прихильників пожертв на приватні навчальні заклади, а допомогу з боку держави звести до встановлення квот, пропорційних відсотковій сплаті податків цією національною групою на користь спільноти. Окрім того, самоврядування таких груп мало б охоплювати справи опіки, добротності, науки, мистецтва і загалом культури. Так, на його думку, мав би виглядати устрій для територій із двома національностями.

У регіонах, де кількість української, білоруської й німецької національних меншин перевищувала 25% від усього населення, Е. Гаусвальд вважав за необхідне ухвалення окремих законів. При цьому кожен громадянин держави повинен мати право (не

систему регіонального представництва (на основі загального виборчого права) та форму правління, котра зважала на інтереси всіх етнічних груп населення краю, так званий Буковинський компроміс (*Bukowinaer Ausgleich*). Ця угода стабілізувала міжетнічні відносини на Буковині (див.: Штурц, 2019, с.242–249).

⁸ Галицький компроміс укладено в липні 1914 р., проте його реалізації перешкодила Перша світова війна (Штурц, 2019, с.248–250).

обов'язок!) щоп'ять років заявляти про свою приналежність до однієї з перелічених національних груп, таким чином беручи на себе всю відповідальність і виконуючи розпорядження щодо цієї етнічної групи. Кожна така меншина, згідно з визначеними пропорціями, мала б обирати своїх представників до так званої Національної Української Ради, яка би займалася визначеними законом про самоврядування питаннями. Звичайно, діяльність органів самоврядування перебувала би під контролем держави. Така система, на думку Е. Гаусвальда, забезпечила б примирення між різними національностями.

Редакція опублікувала також розмірковування відомого віленського лікаря-хірурга, консерватора за політичними переконаннями *Тадеуша Дембовського* (1856–1930), засновника 1922 р. і першого видавця консервативного часопису “Słowo” (“Слово”) (Wojarski, 2015, s.101–114; Dąbrowski, 2020, p.67).

В. Міх зазначає, що консерватори були прихильниками ідеї децентралізації держави, регіоналізму, тобто поділу Польщі на автономні території (землі, краї), або, за умови збереження унітарного ладу держави, надання автономного статусу деяким теренам, наприклад, Східній Галичині чи Литві (*Więcej niż niepodległość*, 2001, s.41). Дослідник наголошує на позитивному ставленні консерваторів до самоврядування, яке вони вважали школою суспільного життя, що навчає відповідальності за долю країни. Участь особи в політичному житті консерватори розглядали передусім за принципом користі, яку вона несе для загалу. Аналізуючи погляди консерваторів на національне питання, В. Міх виділяє три напрями в їхньому русі: націоналістичний, універсальний, імперіалістичний та доходить висновку, що позиції консерваторів еволюціонували в напрямі націоналізму, зокрема антисемітизму (*Więcej niż niepodległość*, 2001, s.47–48). Так, прихильники націоналізму намагалися надати Польщі характеру національної держави, вбачаючи для неї загрозу в національних меншинах, особливо євреях та німцях. Для досягнення мети вони заперечували допуск до влади представників національних меншин, утворення з ними урядових коаліцій, а також стверджували, що в майбутньому, через асиміляцію слов'янських меншин, еміграцію євреїв і маргіналізацію німців, у польській державі залишиться єдиний народ, який складатиметься з різних етнічних груп.

Назва публікації Т. Дембовського – “Нехай кожному в Польщі буде добре”. Автор відразу зауважив, що обмежений обсяг статті не дає змоги повною мірою висвітлити свою позицію, тому зупинився на підставових, з його точки зору, речах щодо ситуації з національними меншинами. Учений зазначив, що, врешті, уряд повинен зрозуміти, що йдеться про побудову багатонаціональної держави. У цьому контексті він нагадав про недавнє минуле самого польського народу, коли поляки зазнавали переслідувань за намір зберегти національну приналежність чи проявити патріотизм, та про те, як зростала їх ненависть до тих, хто чинив перешкоди на шляху їхнього вільного національного розвитку. Т. Дембовський стверджував, що держава, навіть з огляду на загальні речі, а саме сплату податків, різні національність чи релігійні вірування, зобов'язана забезпечити усім громадянам однакові права на культурно-національні потреби. Бо будь-які обмеження в цьому плані породжуватимуть ненависть до держави, що ускладнить її процвітання, а в період війни навіть створить ті запаси вибухових матеріалів, до яких ворог у відповідний для себе момент зможе прикласти вогонь. Учений вважав умовою існування держави знання державної мови (цей обов'язок він покладав на школи), у жодному випадку не допускаючи можливості видання будь-яких адміністративних розпоряджень кількома мовами. Єдина державна мова та забезпечення культурно-національних потреб – це Сцилла і Харибда, два очевидні суперечливі

постулати, між якими, на думку вченого, треба обережно та уважно провести польську державу. Створення потужної, національно неоднорідної держави можливе лише за умови уникнення загострень національних відмінностей і зміцнення почуття окремішності, що обов'язково породить дух несприйняття держави, в якій ті народи проживають. Т. Дембовський підкреслив, що як мешканець “кресів” особливо гостро відчуває існуючу несправедливість, брак шкіл, відсутність безпеки тощо. Тому політика уряду повинна бути спрямована на те, аби кожен громадянин відчував себе рівним і вільним, розумів, що держава піклується про добробут кожного, бо наслідки неправомірної політики можуть бути непередбачуваними, “аж до повторної нашої неволі” (Dembowski, 1924, s.4).

У 1924 р. була опублікована праця відомого правника, випускника Ягеллонського університету, 1923/24 н.р. ректора Львівського університету *Юліана Макаревича* (1872–1955) “Національні меншини” (1924), що дає відповіді на окреслену в часописі проблему, а саме віддзеркалює офіційні погляди Польської партії християнських демократів (ППХД), в якій учений очолював комісію зі справ національних меншин. Виступи лідерів ППХД та партійні програми свідчать, що від перших місяців незалежності толерантність простежувалася лише стосовно національних груп, які не декларували свого прагнення до участі в управлінні державою. Так, стосовно слов'янських меншин звучало бажання, щоб вони “прив'язалися до Польщі, як до свого дому” (Więcej niż niepodległość, 2001, s.204). Цілком іншим було ставлення до німецького та єврейського населення. Програму асиміляції німецької меншини визнано нереальною, а єврейської – навіть небажаною. Прагнення до зменшення кількості євреїв шляхом еміграції та обмеження їхньої ролі в економічному житті країни зайняли почесне місце в політичній думці християнських демократів.

Ю. Макаревич у своїй статті (докладніше див.: Баран, 2011) піддав гострій критиці Малий Версальський договір, який зобов'язував Польщу дотримуватися визначених національним меншинам прав, а їм самим гарантував можливість подання скарг до Ліги націй у випадку їх недотримання. На переконання вченого, внаслідок підписання договору меншини отримали не тільки однакові з поляками права, а навіть привілеї та права більші, ніж у самих поляків. Такої думки дотримувалася більшість членів ППХД (Krzywobłocka, 1974, s.22). Ю. Макаревич окреслив три обставини, за яких національні меншини стають небезпечними для держави: 1) коли становлять вагомий відсоток від загальної кількості населення; 2) компактно проживають на певних територіях; 3) ці регіони розташовані на окраїнах (“кресах”) держави. Ще загрозливішою є ситуація, коли така значна кількість національних меншин розташована поблизу кордонів держави, в якій ця меншина є панівним етносом, позаяк це, на думку вченого, “викликає природну тенденцію до етнічного об'єднання” (Makarewicz, 1924, s.12).

Ю. Макаревич розрізняв два типи національних меншин у Польській Республіці: євреї, які проживали на всій території держави, та українці, білоруси, частково росіяни та німці – зосереджені на “кресах”. При цьому він вважав, що євреї не є загрозою для цілісності польської держави, натомість, головну небезпеку становлять білоруси й українці (останніх Ю. Макаревич називав “малорусами”). Керуючись такими поглядами, він пропонував стосовно євреїв та “менш небезпечних” представників другого типу – німців і росіян – тактику “державної байдужості”.

Проблема ж української та білоруської національних меншин, на переконання Ю. Макаревича, є питанням існування польської держави, оскільки за найменшої нагоди вони робитимуть все для виходу зі складу Польської Республіки: “найслабший

подих політичного вітру негайно відірве від польського пня [національні. – автор] одиниці” (1924, s.14). У світлі цього Ю. Макаревич критикував закон 1922 р. про воєводське самоуправління, зокрема рішення про створення окремої “української палати”, оскільки “така національна палата буде діркою з порохом у наших і без того тяжких умовах державного життя”. Він підкреслював, що “замість прагнути сформувати тип польського громадянина, тип єдиний, хоча й такий, що відрізняється мовою, створює відразу тип русина, який живе в польській державі” (Makarewicz, 1924, s.15). Відтак, пропозиції Ю. Макаревича щодо тактики польського уряду полягали у необхідності тривалої роботи, спрямованої на поширення польської культури, фактично ж – державної асиміляції національних меншин (1924, s.18).

Керуючись викладеними міркуваннями, вчений запропонував основні напрями політики польської держави стосовно національних меншин. По-перше, проведення, з метою усунення етнічних скупчень, політики осадництва: “не можна вважати кривдою, – писав Ю. Макаревич, – що український селянин польської землі не дістане” (1924, s.19), він зможе її отримати десь на Заході у Великопольщі чи на Помор’ї. По-друге, будівництво залізниць на східних теренах, навколо яких зосереджуватимуться поселення поляків, що, з одного боку, полегшить промисловий розвиток регіону, а з другого, прихилить на сторону держави населення навіть непольського походження. Третім елементом програми мало стати поширення польської культури через початкову та середню освіту, де повинні бути зосереджені найкращі вчителі. Наступний елемент програми – всебічна підтримка розвитку римо-католицького костелу. Ще один спосіб залучення на бік держави представників національних меншин, на думку Ю. Макаревича – призначення їх на державні посади, але при цьому “ніколи в рідних місцях, за можливістю, якнайдалі від них” (1924, s.24). “На східних кресах, – наголошував учений, – чиновником може бути тільки поляк, який володіє мовою місцевості, ніколи ним не повинна бути місцева людина, котра не тільки пов’язана вузами крові, інтересами, але, що більше, піддається тиску місцевого населення” (Makarewicz, 1924, s.24).

Окрему увагу вчений приділив питанню українського університету. Він наголошував на тезі, що відсутність кваліфікованих наукових кадрів була першопричиною провалу української ідеї про створення вищого навчального закладу ще в добу Австро-Угорської імперії. Відтоді ситуація, на думку вченого, не змінилася. Ю. Макаревич закликав обмежитися відкриттям університетських курсів для українців лише в польських навчальних закладах. При цьому наголошував, що такі курси не можуть діяти на території, де наявні міжнаціональні конфлікти, себто у Львові. Для заспокоєння етнічних потреб не тільки українців, а й росіян, словаків учений пропонував відкрити освітні курси у Варшаві, Кракові, які з часом могли б перетворитися в одну чи дві слов’янські академії в Польщі, що підтвердило би її тенденцію до проведення толерантної політики стосовно національних меншин (Makarewicz, 1924, s.20–22).

Отже, здійснений огляд дає підстави констатувати актуалізацію проблеми національних меншин у польському суспільстві 1924 р., свідченням чого стало, зокрема, обговорення питання відкриття українського університету академічною спільнотою Ягеллонського університету, урядовцями Міністерства віросповідань і народної освіти. Свою лепту в обговорення проблеми внесла й редакція ліберального варшавського часопису “Kurjer Polski”: на її заклик висловити свої міркування з приводу стану та шляхів вирішення національного питання відгукнулися представники польської інтелектуальної еліти. Підґрунтям вирішення проблеми на той час інтелектуали називали положення березневої 1921 р. Конституції, яка проголосила основні демократичні

права громадян та їх рівність перед законом. Тому автори публікацій одноголосно висловлювалися за створення можливостей для широкого культурно-національного розвитку національних меншин, що мало створити передумови для їх об'єднання з польською державою. При цьому наголошувалося на регіональних особливостях та необхідності індивідуального підходу до вирішення проблем кожної національної меншини (головно йшлося про українську, білоруську та єврейську спільноти). За зразок пропонувалася модель Австро-Угорської монархії, зокрема її політика стосовно Моравії та Буковини на початку XX ст. (Е. Гаусвальд). Доволі контраверсійними стосовно сутності білоруського (соціального, а не національного характеру) та українського (залежність від зовнішньої підтримки) національних рухів виявилися розмірковування Фр. Боссовського, який все ж підтримував ідею надання національним меншинам свободи культурного розвитку. Свої міркування виклав у спеціально присвяченій даній проблемі статті польський правник зі Львова Ю. Макаревич, який наголосив на необхідності проведення політики державної асиміляції щодо українців і білорусів та тактики “державної байдужості” щодо євреїв, а також “менш небезпечних” для цілісності держави росіян та німців.

Пошук шляхів вирішення національного питання на урядовому рівні завершився перемогою теорії мононаціональної держави. Зміцнення польської державності на новоприєднаних теренах та їх якнайшвидша інтеграція до державно-політичної системи Польської Республіки залишалися пріоритетними впродовж цілого міжвоєнного періоду.

Список посилань

Баран, З., 1998. До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України. *Вісник Львівського університету*, 33. *Серія історична*. Львів, с.146–153.

Баран, З., 2011. Суспільно-політичні погляди Юліана Макаревича. В: *Історичні пам'ятки Галичини*. Матеріали п'ятої наукової краєзнавчої конференції 12 листопада 2010 р. Львів, с.188–198.

Бежук, О., 2019. Реакція західноукраїнської та світової громадськості на смерть Ольги Левицької-Басараб. В: *Сучасний рух науки: тези доп. VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 6–7 червня 2019 р. Дніпро, с.75–81.

Гудь, Б., 2018. З історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в XIX–першій половині XX ст. Харків: Акта.

Зашкільняк, Л., 1997. Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації 1935 р. В: *Polska i Ukraina – Sojusz 1920 roku i jego następstwa. Materiały z konferencji naukowej “Polska i Ukraina – Sojusz 1920 roku i jego następstwa”*. Toruń, 16–18 listopada 1995 г. Toruń, s.431–454.

Крикун, М. та Зашкільняк, Л., 2002. *Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

Малицька, К., 1924. Про Ольгу Левицьких Бессарабової. *Діло*, 23 лютого.

Мудрий, В., 1948. *Український університет у Львові у рр. 1921–1925*. Нюрнберг: Час.

Сміт, Е.Д., 1994. *Національна ідентичність*. Київ: Основи.

Шабульдо, Ф.М., 2004. Городельська унія 1413. *Енциклопедія історії України*: Т.2: Г–Д. Київ: Наукова думка. [online] Доступно: http://www.history.org.ua/?termin=Gorodelska_uniya_1413 [Дата звернення: 8 квітня 2021].

- Швагуляк, М., 2013. *Історичні студії. Українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (друга половина XIX–перша половина XX ст.)*. Львів: Тріада плюс.
- Штурц, Г., 2019. Рівноправність національностей у конституції та державному управлінні Австрії (1848–1918). С. Пахолків, наук. ред. та упоряд. Львів: Піраміда.
- Bohachevsky-Chomiak, M., 1981. The Ukrainian university in Galicia. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(4). Published by Harvard Ukrainian Research Institute, pp.497–545.
- Czekaj, K., 2011. *Artur Śliwiński (1877–1953). Polityk, publicysta, historyk*. Warszawa.
- Wojarski, P., 2015. Zamach majowy widziany oczami dziennikarzy “Dziennika Wileńskiego”. *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego*, 29, s.101–114.
- Bossowski, F., 1924. Trzeba wyrzec się wszelkiej polityki drażniącej. *Kurjer Polski*, 24.08, s.3.
- Bukowiecki, S., 1922. *Polityka Polski niepodległej. Szkic programu*. Warszawa: Ignis S. A.
- Bukowiecki, S., 1924. Danie możności rozwoju kulturalnego mniejszościom – zespoli je z Państwem. *Kurjer Polski*, 04.07, s.2.
- Czy wiesz kto to jest?*, 1938. S. Łoza, red. Warszawa: Wydawnictwo Głównej księgarni wojskowej. [online] Доступно: <https://prokuratoria.gov.pl/index.php?p=m&idg=m3,113> [Дата звернення: 23 березня 2021]
- Dąbrowski, P., 2020. Belarussian and Jewish issues in the political and legal thought of Polish groups in Vilnius in the first years of independence – selected issues. *Studia juridica Lublinensia*, 29(4). Pomeranian University in Słupsk, pp.59–70.
- Dembowski, T., 1924. Niech każdemu w Polsce będzie dobrze. *Kurjer Polski*, 10.08, s.4.
- Die Ergebnisse der Volkszählung, 1910. Vom 31. In den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern – Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung. [online] Доступно: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ost&datum=0001&page=168> [Дата звернення: 12 квітня 2021].
- Hauswald, E., 1924. Konieczne jest trzymanie się zasad sprawiedliwości i wszechstronnej tolerancji. *Kurjer Polski*, 07.08, s.2.
- Holzer, J., 1974. *Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Jászi, O., 1929. The Dissolution of the Habsburg Monarchy. Chicago–Illinois: The University of Chicago Press. [online] Доступно: <https://ia801603.us.archive.org/33/items/in.ernet.dli.2015.151077/2015.151077.The-Dissolution-Of-The-Habsburg-Monarchy.pdf> [Дата звернення: 15 березня 2021].
- Kakareko, A., 2002. O przywrócenie mitu państwowego: recepcja dziedzictwa jagiellońskiego w środowisku Klubu Włóczęgów Seniorów w Wilnie w latach trzydziestych XX wieku. W: *Polacy i sąsiedzi – dystanse i przenikanie kultur: zbiór studiów*, cz.3. R. Wapiński, red. Ostaszewo Gdańskie: Stepan design.
- Krzywobłocka, B., 1974. Chadeccja 1918–1937. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Kurjer Polski*, 1924a, 21.05.
- Kurjer Polski*, 1924b, 23.05.
- Kurjer Polski*, 1924c, 04.07.
- Makarewicz, J., 1924. Mniejszości narodowe. Lwów: Chrześcijańska Spółka Wydawnicza, 1924.
- Minutes of a conference held 11–12 July 1924, at the Polish Ministry of Religions and Education, 1981. In: Bohachevsky-Chomiak, M., 1981. The Ukrainian university in Galicia. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(4). Published by Harvard Ukrainian Research Institute, doc.3, pp.524–527. (in Polish).

- Niewygasający wulkan, 1924. *Kurjer Polski*, 31.05, s.2.
- Ogłoszenie Państwowej komisji wyborczej z dnia 24.11.1930*, s.1. [online] Доступно: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19302720369/O/M19300369.pdf> [Дата звернення: 15 березня 2021].
- Orman, E., 1989–1991. Rosner Ignacy Juliusz (1865–1926). *Polski Słownik Biograficzny*, t.32. *Romiszewski Aleksander – Rudowski Jan*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, ss.106–110. Доступно: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/ignacy-juliusz-rosner> [Дата звернення: 3 грудня 2021]
- Renner, K., 2005. State and nation (1899). In: *National Cultural Autonomy and its Contemporary Critics*. Ephraim Nimni, ed. London – New York: Routledge, pp.13–40.
- Reports of the faculties at the Jagellonian about the plans for Ukrainian university studies, 1981. In: Bohachevsky-Chomiak, M., 1981. The Ukrainian university in Galicia. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(4). Published by Harvard Ukrainian Research Institute, doc.2, pp.521–524. (in Polish).
- Śliwiński, A., 1924. Szowinizm nacjonalistyczny największą przeszkodą do rozwiązania sprawy. *Kurjer Polski*, 19.08, s.4.
- Więcej niż niepodległość, 2001. Polska myśl polityczna 1918–1939. J. Jachymek i W. Paruch, red. nauk. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Unja Narodowo-Państwowa, 1922. Deklaracja programowa. 28 czerwca. [online] Доступно: <https://polona.pl/item/deklaracja-programowa-inc-polska-jako-narod-ani-na-chwile-nie-przestawala-istniec.NjIxNjY2NzE0/#info:metadata> [Дата звернення: 15 березня 2021].

References

- A never-extinguishing volcano, 1924. *Kurjer Polski*, May 31, p.2. (In Polish)
- Announcement of the National Electoral Commission on November 24, 1930, s. 1. [online] Available at: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19302720369/O/M19300369.pdf> [Accessed 15 march 2021]. (In Polish)
- Baran, Z., 1998. On the question of the agrarian policy of the governments of interwar Poland towards Western Ukraine. *Visnyk of the Lviv University*, 33. *Series History*. Lviv, pp.146–153. (In Ukrainian)
- Baran, Z., 2011. Julian Makarevich's socio-political views. In: *Historical sights of Galicia*. Proceedings of the fifth scientific conference on local history, 12 november 2010. Lviv, pp.188–198. (In Ukrainian)
- Bezuk, O., 2019. The reaction of the Western Ukrainian and world community to the death of Olga Levitska-Basarab. In: *The modern movement of science: theses add. VII International Scientific and Practical Internet Conference*, 6–7 june 2019. Dnipro, pp.75–81. (In Ukrainian)
- Bojarski, P., 2015. Piłsudski's May Coup in commentaries of "Dziennik Wileński" journalists. *The Scientific Journals of the Learned Society of Ostrolęka*, 29, pp.101–114. (In Polish)
- Bohachevsky-Chomiak, M., 1981. The Ukrainian university in Galicia. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(4). Published by Harvard Ukrainian Research Institute, pp.497–545. (In English)
- Bossowski, F., 1924. Any irritating policy must be abandoned. *Kurjer Polski*, August 24, p.3. (In Polish)

- Bukowiecki, S., 1922. The policy of independent Poland. Essay of the program. Warsaw: Ignis S.A. (In Polish)
- Bukowiecki, S., 1924. Providing cultural development for minorities unites them with the State. *Kurjer Polski*, July 4, p.2. (In Polish)
- Czekaj, K., 2011. Artur Śliwiński (1877–1953). Politician, publicist, historian. Warsaw. (In Polish)
- Dąbrowski, P., 2020. Belarussian and Jewish issues in the political and legal thought of Polish groups in Vilnius in the first years of independence – selected issues. *Studia juridica Lublinensia*, 29(4). Pomeranian University in Słupsk, pp.59–70. (In English)
- Dembowski, T., 1924. May everyone in Poland be fine. *Kurjer Polski*, August 10, p.4. (In Polish)
- Do you know who it is?*, 1938. S. Łoza, ed. Warsaw: Wydawnictwo Głównej księgarni wojskowej. [online] Available at: <https://prokuratoria.gov.pl/index.php?p=m&idg=m3,113> [Accessed 23 march 2021] (In Polish)
- Hauswald, E., 1924. It is necessary to adhere to the principles of fairness and comprehensive tolerance. *Kurjer Polski*, August 7, p.2. (In Polish)
- Hud, B., 2018. *From the history of ethnosocial conflicts. Ukrainians and Poles in the Dnieper region, Volhynia and Eastern Galicia in the XIX–first half of the XX century*. Harkiv: Akta. (In Ukrainian)
- Holzer, J. 1974. *Political mosaic of the Second Polish Republic*. Warsaw: Książka i Wiedza. (In Polish)
- Jászi, O., 1929. *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*. Chicago–Illinois: The University of Chicago Press. [online] Available at: https://ia801603.us.archive.org/33/items/in.ernet.dli.2015.151077/2015.151077.The-Dissolution-Of-The-Habsburg_Monarchy.pdf [Accessed 15 march 2021]. (In English)
- Kakareko, A., 2002. To restore the state myth: reception of the Jagiellonian heritage in the environment of the Club of Tramps Seniors in Vilnius in the 1930s. In: *Poles and neighbors – distances and the interpenetration of cultures: a collection of studies*, part 3. R. Wapiński, ed. Ostaszewo Gdańskie: Stepan design. (In Polish)
- Krykun, M. and Zashkilnyak, L., 2002. *History of Poland. From ancient times to the present days*. Lviv: Ivan Franko National University in Lviv. (in Ukrainian).
- Krzywobłocka, B., 1974. *Christian Democrats 1918–1937*. Warsaw: Książka i Wiedza. (In Polish)
- Kurjer Polski*, 1924a. May 21. (In Polish)
- Kurjer Polski*, 1924b. May 23. (In Polish)
- Kurjer Polski*, 1924c. July 4. (In Polish)
- Makarewicz, J., 1924. Minorities. Lviv: Chrześcijańska Spółka Wydawnicza, 1924. (In Polish)
- Małycka, K., 1924. About Olga Levitsky Bessarabova. *Dilo*. February 23. (In Ukrainian)
- Minutes of a conference held 11–12 July 1924, at the Polish Ministry of Religions and Education, 1981. In: Bohachevsky-Chomiak, M., 1981. The Ukrainian university in Galicia. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(4). Published by Harvard Ukrainian Research Institute, doc.3, pp.524–527. (In Polish)

More than independence, 2001. *Polish political thought 1918–1939*. J. Jachymek and W. Paruch, ed. science. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. (In Polish)

Mudryj, V., 1948. *Ukrainian University in Lviv in 1921–1925*. Nurenberg: Czas. (In Ukrainian)

National-State Union, 1922. Program declaration. June 28. [online] Available at: <https://polona.pl/item/deklaracja-programowa-inc-polska-jako-narod-ani-na-chwile-nie-przestawala-istniec,NjIxNjY2NzE/0/#info:metadata> [Accessed 15 march 2021]. (In Polish)

Orman, E., 1989–1991. Rosner Ignacy Juliusz (1865–1926). *Polish Biographical Dictionary, Vol.32. Romiszewski Aleksander – Rudowski Jan*. Wrocław: National Institute of Ossolińskich – Publishing House of the Polish Academy of Sciences, pp.106–110. [online] Available at: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/ignacy-juliusz-rosner> [Accessed 3 december 2021] (In Polish)

Renner, K., 2005. State and nation (1899). In: *National Cultural Autonomy and its Contemporary Critics*. Ephraim Nimni, ed. London and New York: Routledge, pp.13–40. (In English)

Reports of the faculties at the Jagellonian about the plans for Ukrainian university studies, 1981. In: Bohachevsky-Chomiak, M., 1981. The Ukrainian university in Galicia. *Harvard Ukrainian Studies*, 5(4). Published by Harvard Ukrainian Research Institute, doc.2, pp.521–524. (In Polish)

Shabuldo, F.M., 2004. The Union of Horodło 1413. *Encyclopedia of History of Ukraine: Vol.2: G-D*. Kyiv: Naukova Dumka. [online] Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Gorodelska_uniya_1413 [Accessed 15 march 2021] (In Ukrainian)

Shvaguliak, M., 2013. *Historical studies. Ukrainians at the crossroads and sharp turns of history (second half of the XIX – first half of the XX century)*. Lviv: Triada plus. (In Ukrainian)

Smith, A. D., 1994. *National Identity*. Translate from English by P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian)

Stourzh, G., 2019. Equality of nationalities in the constitution and public administration of Austria (1848–1918). S. Paholkiv, ed. Lviv: Piramida. (In Ukrainian)

Śliwiński, A., 1924. Nationalist chauvinism is the greatest obstacle to solving the matter. *Kurjer Polski*, August 19, p.4. (In Polish)

The results of the census, 1910. Vom 31. In the Kingdoms and Countries represented in the Imperial Council – The summary results of the census. [online] Available at: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ost&datum=0001&page=168> [Accessed 12 april 2021]. (In German)

Zashkilnyak, L., 1997. Genesis and consequences of the Ukrainian-Polish normalization in 1935. In: *Poland and Ukraine – the Alliance of 1920 and its aftermath. Materials from the scientific conference “Poland and Ukraine – the Alliance of 1920 and its aftermath”*. Toruń, on November 16–18, 1995. Toruń, pp.431–454. (In Ukrainian)

**NATIONAL QUESTION IN POLAND:
ACCORDING TO THE SURVEY OF THE WARSAW PERIODICAL
KURJER POLSKI (1924)**

Zoya BARAN

*Ivan Franko National University in Lviv 1,
Universytetska str., Lviv, 79000
Chair of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
e-mail: zoya_baran@ukr.net*

Abstract

Background. At the beginning of the 1920's, after establishing the borders of the restored Polish State, its eastern territories were dominated by the Ukrainian, Belarusian and Lithuanian populations, and in the western part, a significant percentage were Germans. Accordingly, the state faced the problem of developing a constructive policy towards national minorities.

Purpose. The article analyzes the attitude of the Polish intellectual elite to the problem of national minorities, whose opinions were partially reflected in a poll conducted in July and August 1924 by the liberal Warsaw newspaper "Kurjer Polski". The discussion intensified, in particular, due to the expiration of the government's commitment to give Eastern Galicia autonomy, the preparation of a government law on education (known as Lex Grabski).

Results. The opening of a Ukrainian university was a part of the problem. At the request of the government, the academic community of the Jagiellonian University expressed its views in June, which generally welcomed the idea of opening a separate Ukrainian university in Lviv, Warsaw or Krakow. "Kurjer Polski" published reflections of intellectuals representing different regions of the country and political currents: socialists (A. Śliwiński – Warsaw), nationalists (S. Bukowiecki – Vilno), conservatives (Fr. Bossowski, T. Dembowski – Vilno; E. Hauswald – Lviv). The basis for solving the problem at that time, most authors called the provisions of the March 1921 Constitution on the main democratic rights of citizens, unanimously called for creating opportunities for cultural and national development of national minorities, hoping for the consolidation of the state. It was emphasized the need to take into account the individual characteristics of each minority and regional specifics. In particular, E. Hauswald considered the experience of the Austro-Hungarian monarchy of the early twentieth century as an example of solving the problem (Moravian Compensation 1905 and The Bukovinian Compromise 1910). Quite controversial about the essence of Belarusian (Belarusians are not a nation that encompasses all segments of society, but only the mass of the peasantry is devoid of any political ambitions; Belarusian language is a set of dialects that makes a gradual transition from Russian to Polish; literary Belarusian language is artificially created, the population does not understand it) and Ukrainian (did not deny the existence of political ambitions, but emphasized the significant differences in Volhynia and Eastern Galicia and dependence on external support) national movements were the reflections of Fr. Bossowski, who, however, supported the idea of granting national minorities freedom of cultural development. Lviv lawyer J. Makarewicz (representative of the Christian Democrats) called for a policy of state assimilation towards Ukrainians and Belarusians, tactics of "state indifference" towards Jews, Russians and Germans.

However, despite the existence of such ideas in the Polish intellectual environment, government circles have chosen the concept of a unitary mono-national state. As early as July 1924, a law on education was passed, many articles of which were aimed at discriminating against national minorities. And further changes in the political life of the country only exacerbated the problem, which was not solved throughout the interwar period.

Keywords: Fr. Bossowski, S. Bukowiecki, T. Dembowski, interwar Poland, E. Hauswald, Kurjer Polski, J. Makarewicz, national question, A. Śliwiński.